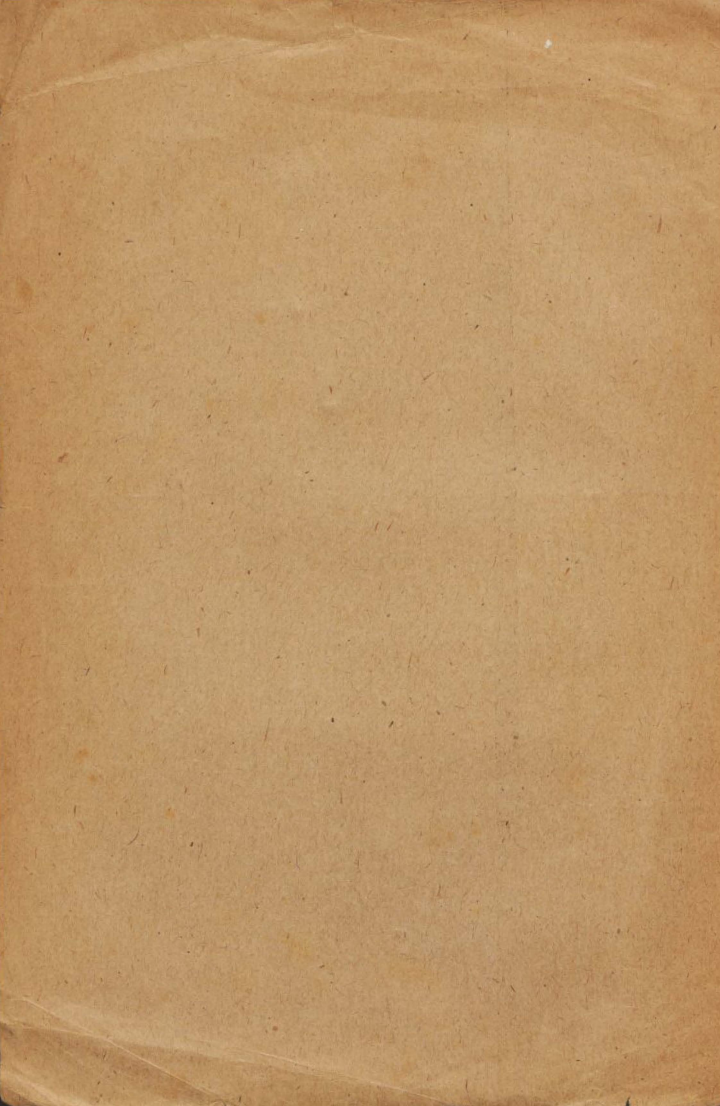

Вол. Самійленко.

**Чужомовні слова
в українській мові.**

В-во „ШЛЯХ“.

№ 23.

М. Духнович

15567, сер. e

Df 117664

Чужомовні слова в українській мові.

I.

Коли який небудь землячок починає вам доводити про бідність української мови,—а „землячки“ мають особливий до того потяг,—то як найвищим доказом побиває вас таким афоризмом: „Відь в вашей мові всі культурні слова чисто русскія“. І лукаво прижмуривши очі й зробивши навізу для ефекту, з виглядом переможця додає: „Какъ, напримѣръ, будетъ по вашему телеграфъ“? Отямившись од остовпіння, яке повинно викликати таке влучне запитання, ви звичайно кажете землячкови: „А скажите, будь ласка, як буде по вашому, по російському, те саме слово телеграф“? Коли ж він здивується теж, не розуміючи в своїй загально-російській простоті вашого запитання, то ви йому популярно поясните, що слово телеграф зовсім не російське, що воно чуже слово і в російській мові, і в французькій, і в кожній иншій, окрім грецької, і далі відкриваєте йому Америку, що його слава російська мова навряд чи багатша за українську, бо має в собі теж чимало чужомовних слів. нагадаєте йому про такі спеціальні словники, як „60000 иностранныхъ словъ въ русскомъ языкѣ“.

Але багато є людей, які хоч і знають, що чужомовні слова в українській мові є власне чужомовні, а не російські, але визнають, що мова наша була б і багатшою й більш зрозумілою для народа, коли б у їй не було тих чужих слів і щоб на кожне поняття ми мали свій рідний вислов. Де хт

може бажав би всі так звані „чужоземні“ слова поперекладати на українську мову.

Що тепер жодна літературна мова не може обійтися без чужомовних слів, навряд чи й треба доводити. Тим паче не може без їх обійтись українська мова, що далеко пізніш ніж більшість інших європейських мов почала розвиватися в літературну на щиро народній основі та на протязі не одного століття зовсім не була офіційною мовою.

В питанні про те, в якій мірі чужомовні слова можуть увіходити в українську мову, можна прийняти такий принцип: *не цуратися їх, але й не бзати їх у нашу мову без міри.* Одним цим ще мало сказано для практики в тому чи иншому випадку, і треба до цього додати кілька міркувань.

Є такі поняття, які вже ввійшли в обіхідку всього нашого народу й для вислову яких маємо чужомовні слова, загалом йому відомі. Кожний, навіть неписьменний селянин, знає такі слова як, наприклад, телеграф, контора, театр, агент, газета і т. и. —Що виграє мова коли ми яке небудь із цих слів перекладемо на українську мову?— Популярнішою мова наша не стане, бо хто знає само чужомовне слово, той, побачивши його переклад, може не зрозуміти, що те нове українське слово значить як раз те саме, що й знайоме йому чужомовне слово. Річ певна, що кожне чуже слово можна якось перекласти на українську мову; припускаю й те, що письменники наші можуть погодитись між собою, що той чи инший переклад якогось чужого слова є дуже влучний і повинен заступити оригінальне чуже слово. Але цього замало; треба щоб і ширші круги українського громадянства, привнаймі більша частина хоч трохи освіченої людности, впадобала те нове слово й приняла його до вжитку, тоді тільки той неологізм дістане право громадянства в мові всього народу. Оцього саме й трудно досягти, і можливо це тільки в тім разі, коли в перекладеному слові з цілковитою

невністю для кожного буде ясний той саме обсяг поняття, який міститься в відповідному слові чужомовному. І часто й тоді українське слово не вижене з ужитку чужомовного слова, а існуватиме поруч із ним. От, напр., добре в нас переложено слово *прогрес* словом *поступ*, котре тепер уживається всюди, але й слово прогрес теж не вийшло з ужитку. Так саме як у сусідній російській мові існують поруч *абстрактний* і *отвлеченный*.

Часом трапляється, що коли переклад чужомовного слова приймається до вжитку і разом з тим залишається в мові й само чужомовне слово, то ці два слова починають уживатися в трохи одмінному одно від другого значінню. Тоді присутність у мові таких подвійних слів збагачує мову.

II.

Тепер наша література ще в такому стані, що не кожний одділ її заповнено однаково. Найбільш розвинена поезія і белетристика та публіцистика. Популярних книжок з поля ріжного знання маємо теж чимало. Чисто наукових праць маємо далеко менше: по деяким питанням майже нічого оригінального й небагато перекладів. Через те ми маємо гарно оброблену мову для поеми, драми, повісти, статті до журналу, а для мови спеціальної й наукової ще часто бракує нам виразів; властиво маємо їх багато, бо кожний або утворює свій неологізм, або бере чужомовне слово, українізуючи його на свій лад, але ті неологізми не мають загальної ухвали, й це вносить безладдя в мову.

Для впорядкування нашої наукової, технічної й офіційної мови організовано в нас уже кілька комісій, котрі впорядковують термінологію всякого роду, витворюють і ухвалюють ті чи інші неологізми, перекладають або українізують ті чи інші чужомовні терміни й технічні вирази. Робота таких комісій дуже потрібна й користна, але треба

жадати, щоб до тих комісій була ще одна—така, котра б об'єднувала всю роботу впорядкування мови, щоб не було так, що одна комісія ухвалить якийсь термін, а інша утворить інший, і знов ладу не буде в нашій мові.

Бажано щоб ті комісії, які вже є та які ще мають бути, не переймалися тим принципом, що всю термінологію взятую з чужих мов треба невідмінно якось перекласти. Принцип сей дуже небезпечний. Звичайно, зробити таку революцію в мові ми спроможемся, виженем з мови всі барбаризми, створимо мову філософії, математики, медицини, музики, взагалі мову всякого знання й умілості, техніки й промислу, але як що цю мову створимо сьогодні, то будьмо певні, що через десяток років та наша спеціальна мова зробиться архаїчною. Бо мине кілька років, і те, що ми тепер творимо здебільше похапцем, стануть творити інші органічно, шукаючи кращого вислову для своїх ідей, котрі вони творитимуть або переноситимуть, пропускаючи через призму свого індивідуального розуму. І це особливо треба сказати про вислов абстрактної думки.

Та й навіть перекладати такі слова як модус і субстанція, детермінізм, онтологічний, метафізика і безліч інших. Хто не розуміє ніяк цих слів, той і в перекладі їх не зрозуміє, коли не знайомий з їх змістом. Знов, яка буде шкода нашій мові, коли не будуть переложені інтеграл і диференціал, синус і косинус, катет і гіпотенуза? або тампон, бістурей, тренація, або мотор, пренелер, барометр, гігроскоп? Аж ніякісінької шкоди. Між тим як у перекладі завжди є небезпека неточности, невідповідности слова обсягу поняття. Так що велику силу чужоземних слів у нашій мові краще залишити без перекладу. Але це не значить, що їх треба брати в абсолютно чужомовній формі. Ми не будем казати субстанція, а субстанція, не революцію а революція, себто не тільки робити транскрипцію звуків чужої мови своїми літе-

рами, але й почасті відмінати саму форму слова, українізувати його. Щоб доладу робити українізацію чужомовних слів, треба знати вимову (власне вимову, а не правопис) кожного такого слова в тій мові, з якої воно походить, або на основі якої воно створене, а не тільки ту форму його, в якій воно могло дійти до нас із других або третіх рук.

III.

Перехожу до деяких практичних уваг про транскрипцію чужомовних слів в українській мові й про їх українізацію. Насамперед, *як віддавати звук г чужомовних слів?*

У нас панує той правдивий, беручи взагалі, принцип, що коли прийняте в нашу мову чуже слово складається з таких саме звуків, які маєм і в нашій мові, то ці звуки повинні бути задержані й у українській транскрипції того слова. Звук г в українській мові ми маємо, вимовити його можемо (народні слова: дзиґа, ґули, ґава і т. п.) і тому пишемо: генерал, інтеліґент, геометрія, контінґент і т. п. Чи так і повинно писати?

Наш люд, коли приймає ці слова, то систематично замінює в них звук г звуком ґ (майже на всій території України, крім західного кутка, де звук г більш охоче вживається), і той саме селянин, що чудово вимовляє г в словах „дзиґа, поґулати“, ніколи вам не вимовить: аґент, інтеліґент, а тільки: агент, інтеліґент, фонетизуючи такі слова по аналогії в словами словянського коріння спільними з російськими, де вимовляється, напр. гуляти, коли в російській мові ґулять, гора, коли в російській мові ґора, багатий—в російській *боґатый*. Коли селянин чує слова вимовлені так: аґент, інтеліґент, то йому все здається, що ви трошки закидаєте по-московському.

Для людини освіченої звук г в таких позичених словах тільки тоді не брешітиме теж русизмом, коли ця людина знайома з латинською мовою; інші ж мови не наводять на

потребу заховання звуку г', бо цей звук часто віддається в тих чужих мовах: у мові французькій звуком ж, в італійській звуком дж, а в еспанській звуком х. А всі ж ті мови мають і звук г' як і латинська мова.

Чи не йти й нам слідом за народною фонетизацією таких слів і там, де вимовляють: римлянини г', француз ж, італієць дж а еспанець х—не вимовляти ні першого, ні другого, ні третього, ні четвертого, а наше п'яте, себ то г'?

Можуть на це сказати, що вище наведена паралель сюди не стосується, бо коли, напр., римлянини вимовляв аргентум, а вимовляють тепер: італієць *ардженто* а француз *аржан*, то ні для італійця ні для француза те слово не є чужомовне, воно є спільного коріння для всіх їх, тільки вимова його здіференціувалася ходом розвитку мов, аналогічно як у словинських мовах: українець каже *нога*, а москаль і поляк *нога*. Але можна взяти ще иншу аналогію.

Еспанська мова є мова романська і грецькі слова, що в неї ввійшли, безперечно в її чужомовні, отже еспанська *) мова, маючи звук *х* і дуже люблячи вживати його, в тих словах латинського коріння де в латинській мові були звуки г' або й, тим не менше в тих грецьких словах звук *х* міняє на звук ж.

Так саме, мені здається, повинні ми згідно з народною фонетикою в чужоземних словах замість звуку г' вимовляти й писати звук г. На мою думку звук г' треба вживати в нашій мові тільки в таких випадках: 1) у тих народніх словах чи тих чужомовних, що давно ввійшли в народню мову з звуком г', як слово *грунт*, 2) у тих власних іменних чужонародних, які не вживаються в нас, напр., *ґастон*, *Марґо*, 3) у тих іменах, що вживаються й у нас, коли вони надаються не українцеві, і тоді не тільки вживати в їх звук г', як що в

*) Точна транскрипція назви краю буде Еспанья, а не Іспанія і не Еспанія. Але назву породи овець і вівчів „шпанка“, завдяки українізовану з початковим *ш*, так і треба залишити.

тих іменах він вимовляється в відповідній мові, але й транскрипцію цілого імення робити як найближчу до тієї мови; значить вимовляти й писати Грег'уар, коли мовиться про француза, а не Грегуар і 4) ще в деяких небагатьох словах, де перед звуком г' є склад із звуком г, щоб уникнути тяжкої до вимови какофонії: гігієна, гігіроскоп. У слові гангрена краще заховати обидва г' чужої мови для консеквентності, тим більше, що народ чудово вимовляє початкове г' в словах ганок, гава.

До речі тут нагадаю,—хоч це й не стосується до правопису чужомовних слів,—що деякі імення родинні українські теж треба писати й вимовляти через г' — Довг'єло, Гагаган, Недригайло.

IV

Із звуком ф маємо справжню трагедію для нашого центрального, найкращого фонетично діалекта, котрий я зву нашим тосканським діалектом. На жаль той діалект, хоч має фонетіку цілком подібну до тосканської в Італії, тільки багатшу за неї на кілька звуків, тим найголовніш і відрізняється від неї, що не має саме того звука, з котрого починається слово фонетика. Наша Тоскана не вимовить ні фонетика, ні фуг'и ні дифтерита, ні графа, а скаже: хвонетика, хуга, діхтерит, грап. Та здається й на більшій частині української території звук ф зовсім не вимовляється в народі; замінюється він, як видно з попередніх прикладів, звуками *x*, *xe* і *n* (останнє звичайно на кінці слів і рідко спочатку—грап, штрап, Пилип). Пояснити таке явище треба мабуть великим консерватизмом мови і тим, що й у давній словинській мові, з котрої витворилась наша, звук ф вимовлявся тільки в словах позичених з грецької мови, а може й не вимовлявся, а тільки писався в тих словах.

Як же нам бути зі звуком ф у чужомовних словах? Коли стояти на тому, щоб фонетика нашої загальної літератур-

ної мови цілком відповідала фонетичі одного діалекту, котрий ми признати можемо найкращим фонетично, то тоді справа була б проста: немає звука, не треба й літери, а слова чужомовні писати як вимовляються: *хворма, телеграм*. І це не така вже страшна річ. Адже еспанці, не маючи звука *жс*, звуть російського письменника Мережковського Мерехковським (Me-rejkowsky). Чи може робити так як французи, що не вимовляючи звука *х* все ж мають для чужих слів з звуком *х* особливу ортографію, пишучи в грецьких словах *ch*, а в російських *kh*, себ то й нам тільки писати *ф*, з тим щоб воно вимовлялось инакше? Але принцип нашого правопису того не дозволяє зробити. Отже справа стоїть так: або не писати *ф*, або писати й вимовляти.

Треба сказати, що все ж на досить широкій території України *ф* вимовляється; трохи на захід од Дніпра завше кажуть *офірувати*, а не *охвірувати*. І коли ми трохи відступимо від точної фонетики центрального нашого діалекту в цілях її збагачення, то повинні звук *ф* прийняти. Що до звука *ф* ми повинні ставитись инакше, ніж до звука *г* в чужомовних словах, можна побачити ще з такого факту: українець, котрий зроду не вимовляв *ф*, а звук *г* вимовляв у слові *гудзик*, але не вимовляв у словах *агент*, *інтелігент*, пройшовши школу російською мовою, в котрій обовязково вживаються обидва звуки, скоріш навчається вимовляти *ф* ніж *г*, і по тому *г* в Москві зараз пізнають українця.

От же я гадаю, що треба взагалі писати *ф* у чужомовних словах: напр. *форма*, *фізика*, *офорт* і в таких інших.

Тільки не треба мати на увазі виключно ту форму слів, у якій ми їх бачимо в мові російській. В російській мові через *ф* пишуться й ті слова, що в грецькій писались через *ө* (*theta*). То був звук мало схожий із звуком *ф* і ще давні латинці, беручи грецькі слова писали їх через *th*, а слідом за ними й інші європейські народи стали вимовляти *t*, пишучи ради етимології через *th*. Отже про ті слова, що ми знаємо

через російську мову, треба знати й те, як вони пишуться в інших мовах: коли, напр., у французькій мові через *f* або *ph*, то треба писати *ф*, а коли через *th*, то в нашій мові неодмінно треба писати *т*. От же не можна писати ні арифметика, бо це буде москалізм, ні арихметика, бо це буде теж москалізм, тільки зукраїнізований, а арифметика. Треба писати Теофан, а не Феофан, Теокрит, а не Феокрит. Правда, що є кілька імен, які так приросли до української мови (принаймні придніпрянської й лівобережної) з звуками *x*, або *xz*,—хоча власне в їх потрібне *т*,—що доведеться їх так і писати—Хома, Хведір, коли не говориться про українця з місцевости, де вимовляють: Томаш, Тодор.

V.

Додам ще кілька уваг про те, як віддавати в нашій мові *звуки чужомовних слів*. У словах грецьких треба держатися Еразмової, а не Рейхлинової вимови, бо з такої вимови (етацизм) робиться транскрипція грецьких слів у європейських мовах. Отже треба писати: Атени, а не Афини, бібліотека, а не бібліотика або вівлюфіка, як колись писали росіяне згідно з Рейхлиновою вимовою. Інсазон, що перенесується в більшості європейських мов літерою *y* (ігрек), писати через *и*: гимн, синод, а не гімн, сінод.

Ще про кінці грецьких слів. Чи писати: тезіс кризисе, тема, чи теза, криза, темат? У словах тезисе, кризисе не є закінчення імен женського роду. Закінчення чужомовне ми маємо повне право відкинути й замінити його своїм відповідного значіння. Так робить і французька мова (*crise, thème*), і польська (*kryza, teza*), так можемо робити й ми і писати: криза, теза. З словом тема трохи інакше: там у номінативі неповна основа слова, другий відмінок має форму *теματος*, де *ос* є закінчення, а *тема*—основа. На підставі цього польська мова прийняла форму *temat*; французька залишає тільки корінь *тем*, додаючи своє закінчення (*thème*). Мені здається, що

головна форма, в якій ми приймаємо в мову іменники, є номінатив, і чого нема в номінативі чужого слова, те якось дивно бачити приточеним до такої ж форми того ж імені в його транскрипції українською мовою. В даному разі більш доладу робить російська мова, в якій такі слова пишуться: тема, поема, драма. Нам теж треба писати: тема, поема драма, приймаючи ці іменники, по значінню в українській мові закінченні *ма*, яко імена женського роду. Про транскрипцію *л* європейських слів треба сказати ось що: українське *л* буває в нашому центральному діалекті трьох відтінків: тверде, як російське *л* у слові лошадь або польське в слові woły, середнє як у французькій alleg і м'яке як російське *л* в слові боль; твердим вою буває на початку й кінці слова або складу і перед а, і, о, у (перед і вагається, зближуючись до середнього *л*). Напр., під, Полтава, лап, лопата, луна; середнім буває перед е, и, напр., зле, але, коли, були; м'яким буває в усіх комбінаціях: лягати, біль, зілля, тільки, льох. У діалекті галицькому й значної частини Київщини середнє *л* невідоме; є тільки тверде й м'яке. Тепер щоб віддати нашим звуком французьке (середнє), напр., у словах Emile Zola ми пишемо смізь Золя, або Золя. Як краще? Перше написання м'ягше ніж треба, а друге надто тверде. Все ж краще схилитися в бік м'якості й писати: Золя, лямпа, Вольтер. Але немає потреби писати: колегія, Валер, себ то з м'яким *ль*; досить писати колегін, Валер, бо перед *е* *л* ніколи не вимовляється твердо, а тільки середь, то й се треба його робити зовсім м'яким. Слово *але* вимовляється точнісінько як alleg, Валер як Valère. Це галичанам здається, що як не зробити *ль* м'яким перед *е*; то вийде так як би написане було польською азбукою Water. бо в їх як і в поляків є тільки два *л*, тверде й м'яке.

Звуки французької мови en, an, em, am, переписувати треба звуками ан і ам, коли в оригінальному слові чується дифтонг *a* з носовим *n*; значить буде стиль Ампір, а не Емпір; хоч по франц. пишеться empire.

Особлива увага: нема гіршого злочинства проти двоїх мов одразу, французької й української, як писати амфізада. В цьому слові пишуть м тільки високограмотні газети деяких наших „меншоостей“, ми ж повинні знати, що амфізада не родична ні амфітеатрові, ні амфібрахієві.

Велика помилка писати Додет, Беранжер, Литери *т і р* у цих іменах не вимовляються в оригіналі, то не треба їх переписувати. Треба найголовнішу увагу віддавати фонетичі, а не ортографії слова. Якби ми написали імя Шекспір тими літерами, які пишуться в англійськім слові, себ то Шакеспеаре, і прочитали це імя англійцеві, то він ні в вік не догадався б, що це є імя його великого письменника.

Французькі звуки *ei* і німецькі *ö* і *ä*, як наближчі до нашого *e*, треба віддавати через *e* й писати Пастер, Берне. (Pasteur, Borne).

Найбільше буде труднощів з англійськими звуками. Не знаючи добре англійської мови з живих уст, не можливо зробити транскрипцію майже ні одного англійського слова, остільки в англійській мові правочис одріжниться від вимови. І чужі переклади тут мало допоможуть, бо, напр, французи, користуючись тим, що мають ту саму латинську азбуку що й англійці, а правочис далеко не фонетичний, коли беруть англійське імя або вираз, то просто списують його букву по букві, пишуть *ale*, *Wallis*, залишаючи на волю читача вимовляти по англійському, чи як не вміє то по французькому.

Тому, хто бажав би перекладати з англійської мови, знаючи її хочби й добре, але тільки з підручників, себ то мало знаючи її фонетику, треба порадити мати під рукою такий англійський словник, де показана вимова кожного слова, і про кожне імя або инше слово, яке можна дати без перекладу, довідатися точно, як воно вимовляється, а то в нас буде як у російській літературі: сотню літ перекладали люде і Дікенса, і Шекспіра, і Вальтерскота, дали ціду літературу англійську в перекладах, і все писали: Смитъ, Веверлей, мистриссъ, та тільки в кінци

дев'ятнадцятого віку додивилися, чи дослухалися, що треба писати: Смиць, Уоверли, мссись.

VI.

Дехто з письменників наших хочуть запровадити звичай, щоб кожне чужомовне імя чи власне особове, чи загальне, раз воно осілось на території нашої мови, зараз побудось національно-персональної автономії, підлягало законам української деклінації й приймало форми всіх відмінків української граматики, котрих маємо цілих сім (відповідно лічбі Вселенських Соборів, смертних гріхів і такого иншого). Хочуть деклінувати: Гайне—Гайного, Гете—Гетого, Кліше—Кліша, Додет—Додета, Золя—Золі, Пальто—Пальта, Шосе—Шоса і т. и.

Гайне—Гайного: це брешить неначе гарне—гарного, ніби, кажучи Гайне, ми уявляємо собі якусь якість чи прикмету, що стосується до якоїсь річі *середнього* роду. Цього ж нема. Деклінувати прізвище Підгайний на зразок прикметника—річ натуральна, бо це й є прикметник; Підгайний — той що від гасм, але Гайне не є те, що належить до гаю; словом, не є прикметник середнього роду. Те саме треба сказати про імя Гете, Берне, і т. д. Додет—Додета, Беранжер—Беранжера тому не можна деклінувати, що в цих іменах шестелітка на кінці не вимовляється; для слуха вони кінчаються на голосівку *e*, таку форму вони повинні мати і в транскрипції, в називному відмінку. Імена ж на *e* не можуть в українській мові деклінуватися по мужьському роду.

Не треба деклінувати Гюґо, Золя, Бурже, Монтеґю, Гольдоні, Жанліс, пюре, шосе, раґу (котре слід писати з *г*, бо в його ввійшло слово *goût*, котре в нас вимовляється *густ*, а від останнього маєм слово кущувати, окреме від слова кошувати). Можна встановити таке правило: не підлягають деклінації ті імена, які в українській формі мають закінчення на голосівку, коли й у ориґінальному слові це закінчення не має значіння родового закінчення; не деклінуються теж такі власні

імена, котрі відносяться до жінок, а закінчення їх мають в українській мові значіння мужеського роду.

Всі імена загальні, коли переходять в українську мову з закінченням мужеського роду, деклінуються по мужському роду, період—періода, кодекс—кодекса, ліфт—ліфта. Так саме деклінуються й такі саме імена особові, коли вони відносяться до мужчини. Шекспір—Шекспіра.

Імена особові мужеські, що і в українській і в слов'янській мові мають закінчення граматичного женського роду, переходять із значінням мужеського роду, але деклінуються по женському роду: Сирокомля — Сирокомлі, Петрарка — Петрарки — Петрарці, Спіноза — Спінози.

Імена власні італійські й еспанські, що кінчаються на *o*—Pietro, Paolo, Pedro, Pablo, треба деклінувати, бо в їх кінцівка *o* є така сама прикмета мужеського роду як і в нас у тих самих іменах: Петро, Павло. І тому треба писати: Петро пішов до Паола, або Педро з Паблом.

Деклінація історичних і митологічних грецьких і латинських імен залежить від тієї форми, в якій вони переходять у нашу мову в номінативі. Гераклес — Гераклеса, Гераклъ — Геракла чи Геранл — Геракла, Геркулес — Геркулеса, Арес — Ареса, Арей — Арея, Біас — Біаса, Біант — Біанта. Паллада — Паллади, Венера — Венери буде краще, ніж Паллає, Венус, — котрі в українській мові не деклінуються. Що до транскрипції подібних імен, то ми вже маємо довголітню традицію від Євєїди Котляревського й навіть давнішу. А для тих імен, що ввійшли в святці від часів прийняття християнства, традицію літератури ми можемо прийняти з деякими поправками в напрямі зближення до транскрипції прийнятої в більш нам відомих європейських мовах, ті ж імена які маємо в святцях, писати так як вони там пишуться тільки тоді, коли вони надаються православному українцям, бо деякі з тих імен, прийняті в католицькій святці, пишуться там з іншою транскрипцією.

Чужомовні славянські прізвища, які мають у оригіналі форму прикметника, треба й у українській мові деклінувати як прикметники: Толстой — Толстого, а не Толстой. Хоч закінчення *ой* у мужеському роді й немає в українській мові для прикметників, але завдяки близькості мови російської, почуття прикметности цього імя українець не втрачає.

VII.

Є сила чужоземних слів, котрі російська мова приймає з надставкою *ир*: анеллировать, констатировать, сортировка. В нашу мову такі слова повинні ввійти без тієї надставки, насамперед через те, що вона плеонастична, бо стоїть поручіще й з другою, своєю, по-друге через те, що вона належить не тій навіть мові, з якої позичається само слово. Навіть у слові сервировка вона барбаризм у барбаризмі, бо хоч у французькій формі інфінітива дієслова є закінчення *ир*, у інших виведених з його словах зникає звук *р*.

Поправна транскрипція буде: констатувати, формувати (*у* неакцентоване), констатований, формований (*ов* під акцентом), а слово *service*, коли воно взяте в значінню певної кількості посуду, вимовляти й писати *сервіза* (трошки українізуючи), а те що по-російському говорить сервировать, сервировка, перекладати відповідними українськими словами.

Треба відрізнити значіння надставок у таких позичених словах, як гармонійний, гармоничний, мелодійний, мелодичний: перші форми значуть те, що має в собі багату гармонію, мелодію, другі — те, що ввіходить до законів гармонії, мелодії, бо науку про ті закони треба звати мелодика, гармоніка (у французькій мові *melodieux—melodique*).

Інструкційний—інструктивний. Перше—значить той що належить до інструкції, друге—той що може дати інструкцію, навчити.

Ті чужомовні прикметники, що походять від назв наук на—ія і—ика, котрі в російській мові кінчаються на

—*ическій*, повинні кінчатися в українській мові на — *ичний*: математичний, алгебраїчний (*ич* а не *ич*), фізіологічний, антропологічний, геометричний.

Прикметники, що взято в російську мову з закінченням на *іонний*, у нас треба шікчати на — *ійний*: позиційний, лекційний, ревізійний.

Треба писати через *іаль*: принципіальний, нотаріальний, адвербіальний, лябіальний (губний), але через *іяль*: губерніяльний, парафіяльний, колегіяльний, бо імена від яких походять ці слова, чуються в українській мові як губернія, парафія, колегія, а не губернія, парафія, колегія.

Нема потреби писати *іят* у словах секретаріат, шаріат, бо вимовляючи ці слова, ми не відчуваємо, щоб вони походили від імен на *ія*.

Треба б ще сказати про подвоєння шестівок і транскрипцію звука *і* в чужомовних словах.

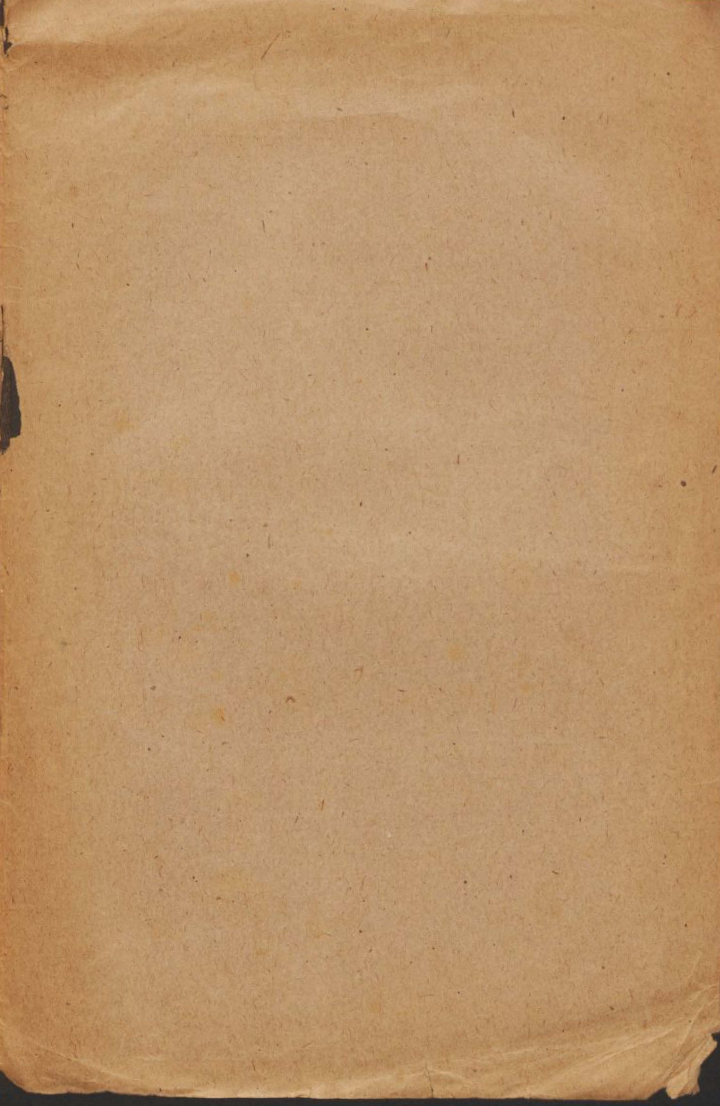
Що до подвоєння (колегія, анексія, іррегулярний і т. д.) то ми можемо йти слідом не за росіянами, що переважно їх подвоюють і за італійцями, котрі навіть республіку пишуть через два *б* (Repubblica), а драму через два *м* (dramma), а за еспанцями й поляками, котрі їх не подвоюють, та за французами, котрі ради етимології подвоюють на письмі, але вчать, що так вимовляти не треба. Отже це буде й простіше: анексія, колегія, ірегулярний і т. д.

Як переписувати звук *і* чужомовних слів, чи через *і* чи *и*? Це питання зараз тяжко вирішити. Етимологічно слід би писати всюди *і*, де в чужих мовах пишеться *і*, але народ наш любить вимовляти в таких випадках тверде *и*: вимовляють — директор, ревізія; пишуть же в нас то *і* то *и*. В усякім разі треба зазначити, що в закінченнях *ія*, *ію*, *іат*, *іація*, *іальний*, *іяльний*, де звук *і* стоїть перед йотою або голосівкою, вимовляти й писати треба *і* а не *и*: Азія, Азіят, а не Азія, Азіят; так саме по голосівці: Данаїда, алкалоїд, егоїст.

Тільки в цих випадках ніяк не годиться писати і, як рекомендують у нас, а просто і. Алгалоїд не значить той, що їсть алкалі. Треба теж на кінці слів вимовляти і: Кардуччі, Неґрі, валі, і т. д., тим більше, що коли б ці слова вимовляти через и, то вони здавались би номінативом множини, хоч правда що й у формі з і граматичне їх становище невизначене.

Коли саме можна приймати в свою мову чужомовні слова, більш або менш їх українізуючи, а коли бажано замінити їх справжніми перекладами, утворюючи неологізми, або визначаючи яким зворотом замінити брак тих слів, як що переклад їх не бажаний, — про все це треба багато говорити, і до цього питання ми ще може звернемось нашим разом.

Володимир Самійленко.

Ціна 1 карб.

Книжки Видавництва „ШЛЯХ“:

1. Хведір Коломийченко. Економіка й Україна . . . п. 15 к.
2. Хведір Коломийченко. Революція й життя будівництво України . . . 15 к.
3. О. Аієнко. Вільний театр . . . 18 к.
4. Катюль Мандес. Поезія в прозі. З франц. переклав Микола Вороний . . . 40 к.
5. Іван Хомкович. Авіром. Біблійна повість . . . 1 р. 80 к.
6. О. Аієнко. Революція дуза (думки з приводу реформи церкви) . . . 25 к.
7. В. Пичета. Прилучення України до Москви в московській історичній літературі . . . 35 к.
8. К. Гетмайер. Поезія в прозі, пер. А. Павлюк . . . 65 к.
9. А. Шинцлер. „Зелена палуса“, мал. на 1 дію, перек. М. Вороний . . . 1 р.—
10. М. Рильський—На Узліссі, Ідлілія . . . 40 к.
11. Йосип Зоринчук. Утічка . . . 55 к.
12. М. Білашеский. Наші національні скербі . . . 55 к.
1. Гі де-Монпан. Чабанський скіж. Переклав проф. С. Тимченко. . . 30 к.
14. О. Святосір. Поеми з п'яти вітер. . . 55 к.
15. В. Самійленко. Дбаймо про фонетичну красу мови. . . 30 к.
16. Іван Луца. З нового світу. Повість . . . 65 к.
17. Саво Крилич. Право на життя. . . 30 к.
18. Леонід К. В справі Герба України. . . 75 к.
19. Проф. Олександр Грушевський. З етнографічних студій. Івана Франка . . . 25 к.
20. Шарль ван-Дербери. Пан. Сатирична комедія на 3 дії. Переклад М. Рильського . . . 3 карб.—
21. Й. Зоринчук. Шляхом душі. . . 70 к.
22. С. Шевченко. Наша пісня . . . 1 карб. 40 к.
28. Вол. Самійленко. Чужомовні слова в українській мові 1 р.—

Приймається передплата на журнал

Рік видання
третій.

„ШЛЯХ“

Рік видання
третій.

ОРГАН НЕЗАЛЕЖНОЇ ДУМКИ

місяши й літератури, мистецтва та громадського життя.
Участь беруть кращі українські письменники.

Передплата — в конторі редакції: Київ, Мар. Благовіщенська, 123, п. 20, Тел. 50-59. Вартість: річно—30 карб. 1/4 р.—16 карб.

Редактор-видавець Хведір Коломийченко